d. finn.-ugr. Sprach- u. Volkskunde« eesti osakonna redigeerimine a. 1902 peale (FUF V, Anz.); »Soomesugu paganaaegne jumalateenistus« (Jul. Krohni järele; Tartus, 1895, 29 lk.; äratr. EÜS-i Albumist III); »Mis ajas Dr. Kreutzwaldti Kalevi lugulaulu laulma?« (Linda XVII, 248—54); »Spricht man in Livland noch livisch?« (FUF IV, Anz. 61—65; SB GEG 1905, 65—67). Kuna K. energiast ja teovõimest on suurem osa kulunud ära seltskondlikul, laiemal rahvuskultuurilisel ja isegi politilisel alal, ei ole tal küllalt võimalust olnud tervet oma annet ja jõudu teaduse alal välja arendada ega tegevusse rakendada, ja ta on sunnitud olnud suure osa oma rikkalikkudest ainekogudest jätma vajaka teaduslikust analüüsist ja viimistlusest. Kuid teha suudetud teaduslik töö on omaaegsete ja praegustegi Eesti olude kohta esmajärgulise tähtsusega, mida hinnatud on ka muude rahvaste poolt K.-e valimisega Keiserliku Vene Geograafia Seltsi (1905), Soome-Ugri Seltsi (1910), Soome Kirjanduse Seltsi (1911) ja Magyar Néprajzi Társaság'i (1911) kirjavahetajaks liikmeks. — K. kuulub oma tegevuse avarusega ja mitmekülgsusega nende Eesti kultuuritegelaste esiridadesse, kes selle Eesti rahvusliku ideoloogia on loonud, millest hiljemini võrsus Eesti riikliku iseseisvuse mõte.

Isikl. saadud andmed; Post. alb., lk. 173; E. Kirjand. S.-i Aastaraamatud I, II, III jj.; Kampmann, Peaj. III, lk. 20j.; Post. 1918, 25. X.; J. Kõpp, E. Üliõpil. S. Ajal. I (1925), 106—07, 117—19, 133, 152—54, 161—66, 171, 174—75, 180, 184, 189—91, 210, 228; Arch. p. lo stud. d. trad. pop. XX, 422 jj. (G. Pitré); Globus LXXXI, 17 (A. C. Winter); SB GEG 1901—02, 88—100 (W. Schlüter); Kiired III (1902), 126 (A. P[õrk]); Revue Critique LV, 266—67 (E. Beauvois).

T.

KALLAS, Rudolf Gottfried, eelmise vend, ärkamisaja tegelane, kirikuõpetaja ja kirjanik, sünd. 10. V 1851 Kaarmas, õppis Tartu elementaarkooliõpetajateseminaris 1868—71, oli selle järel Tartus algkooliõpetaja 1871—75, jätkas õppimist Tallinna kubermangu-gümnaasiumis 1876—78 ja Tartu ülikooli usuteaduskonnas 1878—83, oli kirikuõpetaja Valga Eesti Peetri koguduses 1884—87, Rõuges 1887—1901 ja Peterburi Eesti Jaani koguduses 1902—13, suri 9. IV 1913 Peterburis; maetud Tartus. Tartus elades õpetajana ning üliõpilasena võttis K. elavalt osa tolleaegsetest rahvuslikest üld-ettevõtteist: oli Eesti Kirjameeste Seltsi kirjatoimetaja avamiskoosolekust (25. II 1872) kuni 1875. a. sügiseni, üliõpilasena valiti jällegi eestseisuse liikmeks, lahkus eestseisusest ja seltsist ühes teistega suure lõhe tekkimise puhul (28. VIII 1881). K. oli E. K. S.-i tegevamaid liikmeid: pidas seltsi koosolekuil rea kõnesid kasvatusteaduse, eesti kultuuriloo, rahvaluule ning arvutamise metoodika alalt, oli tegev vaimlise vanavara korjajana ning rahvaluule väärtuste seletajana. K.-e kõned, mis osalt E. K. S.-i Aastaraamatuis, osalt teisal trükis ilmunud, on sisult sügavamõttelised ja põhjalikud, vormilt selged ning kujukad, mille juures tähelepanu äratab tema sügav rahvakeele tundmine (nii esitab ta m. s. kirjutises »Nuhtlus ja palk koolis«, E. K. S.-i Aastar. 1874, tervelt 120 sõna ja kõnekäändu peksmise kohta). Õpetajana on K.-e erialaks matemaatika; peale E. K. S.-is peetud kõnede sellelt alalt avaldab K. mitu õpperaamatut koolidele ning kooliõpetajaile: 1. Mõistlik rehkendaja, ilmus E. K. S.-i »Toimetuste« esimese numbrina (Tartus, 1874); 2. Ülesannete kogu 1. 2. 3. anne (1875); 3. Väljarehkenduste kogu (1875); 4. Mõistliku rehkendaja tarvilisemad õpetused (1878) ja 5. 12½ toopi pähklid (1878). Neist on silmapaistvam »Mõistlik rehkendaja», mis on esimene ning kauemat aega ainus arvutamise metoodika õpperaamat eesti keeles. Töö on välja kasvanud otsekohe koolipraktikast, aine käsitlemisviis on värske ning elav. Peale aritmeetika osa käsitleb K. »Mõistlikus rehkendajas« veel n. n. keerdehk algebra-ülesannete lahendamist lihtsal aritmeetilisel teel ilma võrrandita. Vaatamata sellele, et »M. r.« on ilmunud juba a. 1874, väärib ta veel tõsist tähelepanu. K.-e »Ülesannete kogud« olid pikema aja kestes kuni koolide venestamiseni Eesti rahvakoolides tarvitusel; kuna 2. ja 3. anne on juba vananenud, tuleb 1. annet — »Arvamise aabits, arvupiir 1—100« pidada veel elujõuliseks ja koolides tarvitamiseks kohaseks. Väga huvitavaks keerd- ehk algebra-ülesannete koguks osutub »12½ toopi pähklid«, millises ülesanded esitatakse mõtlemist arendaval kujul. Olgu veel mainitud, et K. usuteaduse üliõpilasena ülikoolis kirjutas auhinna-töö matemaatilisele teemile, mille eest sai kuld-auraha (1884). Kirikuõpetaja ametit pidades loobus K. pärast E. K. S.-ist lahkumist Eesti avalikkudes ettevõtetes tegelikust kaasatöötamisest ning koondas oma tähelepanu, anded ja jõu täiesti otsekohesele kutsetööle. Tegeliku kirikuõpetajana ei olnud K. mitte niipalju suurejooneline organiseerija ja korraldaja kui otsekohe kuulutaja ning hingekarjane, nagu ta üldse ei olnud tegeliku elu, vaid peaasjalikult aadetemees. Valgas elades asutas K. eestikeelse laenu-raamatukogu, mida ise juhatas ning mis pikema aja kestes jäi ainsaks kohaks Valgas, kust võis

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 193